

**Baltarusijos kraštų (Gervėčių ir Peleos, Rodūnės, Lydos)
lietuvių bendruomenių muzikavimo tradicijos kaita
XX a. antroje pusėje–XXI a. pradžioje**

**Pagal Etninės kultūros globos tarybos vykdomą programą
„Etninės kultūros tęstinumas ir kaitos tyrimai“**

Arvydas Kirda

Viena žymiausių lietuviško Gervėčių krašto Baltarusijoje dainininkų, lietuvybės ir santarvės su greta gyvenančiais kitataučiais puoselėtoja Marija Mažeikienė dainavimą vertino kaip puikų būdą išlaikyti prigimtinę lietuvybę: „Sanas tradicijas tai mūsų primena, kap seniau mūsų seneliai gyveno, kokias dainas dainavo. Taigi čia atmintis nuo seniau, kad ir seniau čia buvo Lietuva ir lietuviškai kalbėjo ir dainavo, ir viskas buvo lietuviška.“¹ Taigi tradicinis muzikavimas, kaip pabrėžia patys Baltarusijos lietuviai, yra svarbus etninės kultūros ir savimonės dėmuo.

Šio tyrimo **objektas** – dviejų skirtingų Baltarusijos kraštų (Gervėčių ir Peleos/Rodūnės) bei Lydos miesto lietuvių bendruomenių muzikavimo papročių ir muzikinio folkloro kaita XX a. antroje pusėje–XXI a. pradžioje.

Šie kraštai priklauso plačiai Vakarų Baltarusijos **Gardino sričiai**: Gervėčių kraštas Astravo rajonui (apie 60 km nutolęs į rytus nuo Vilniaus), Rodūnės miestelis bei jo apylinkėje esanti Pelesa ir kiti lietuviški kaimai – Varenavo ar Varanavo (rus. Вороново) rajonui. Tarpukariu yra buvusi ir Lydos apskritis. Peleos/Rodūnės apylinkė yra apie 30 km nuo Lydos ir tiek pat nutolusi nuo Varėnos rajono Lietuvoje. Taip pat netoli ji ir nuo Dieveniškių. Kai kuriuose darbuose Rodūnės, Peleos ir Lydos apylinkės apibendrintai vadinama Lydos kraštu. Šiame tyrime dėl skirtingos tradicinio muzikavimo situacijos Rodūnės/Peleos ir Lydos kraštai aptariami atskirai.

Pasirinktą **tyrimo laikotarpį** galima skirstyti į du periodus: 1) sovietmečio – nuo 1945 m. iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo (1990 m.) ir Baltarusijos valstybės sukūrimo (1995 m.); 2) nuo 1995 m. iki šiol, kai Lietuva ir Baltarusija atskirtos valstybine siena su vizų režimu.

¹ Gaila Kirdienė. Gervėčių krašto muzikinis gyvenimas Marijos Mažeikienės-Petrikaitės akimis. Iš: *Liaudies kultūra*, 5, 2011, 56.

Tyrimo **naujumas ir aktualumas**. 2008–2012 m., panašiai kaip ir ankstesniais metais, buvo daugiausia tiriama Gervėčių krašto, kurio lietuviški kaimai, lietuvių kalba ir tradicijos Baltarusijoje išliko geriausiai, muzikavimo tradicija ir jos kaita. Paskutiniaisiais metais Pelesos ir Rodūnės krašto lietuvių muzikavimo tradicija (nors XX a. antros pusės–amžiaus pabaigos ekspedicijose gausiai užrašyta dainuojamosios tautosakos ir instrumentinės muzikos, šokių) ir Lydos miesto lietuvių bendruomenės tradicinio muzikavimo padėtis mokslo darbuose iki šiol tirta nebuvo. Todėl šiame 2017 m. lapkričio-gruodžio mėn. vykdytame tyrime teko pirmąkart atlikti apžvalginius, parengiamuosius XXI a. pradžios Pelesos/Rodūnės kraštų ir Lydos muzikavimo tradicijos ir jos kaitos tyrimus, palyginimui pasitelkiant gretimų Lietuvos kraštų ir Gervėčių krašto lietuvių tradicinio muzikavimo kaitos tyrimų rezultatus.

Tyrime atsižvelgiama į įvairius Baltarusijos lietuvių bendruomenes, jų tradicijas ir tradicinį muzikavimą veikusius istorinius, demografinius, politinius ir kultūrinius veiksnius, taip pat ir į paskutinių dešimtmečių Baltarusijoje sustiprėjusį technologijų ir globalizacijos poveikį. Baltarusijos lietuviai galėjo stebėti įvairių Lietuvos televizijų (kokybiškiausiai, LRT) programas, tačiau Lietuvai perėjus prie skaitmeninės televizijos, jie tos galimybės neteko. Masinės informacijos priemonėmis liko spauda (nuo 1993 m. leidžiamas Gervėčių klubo mėnraštis „Lietuvių godos“) ir Gervėčių krašte girdimas Lietuvos radijas (daugiausia klausomasi Marijos radijo). Taigi tampa itin aktualu stiprinti lietuvių bendruomenių muzikavimo tradicijas, kviečiant folkloro grupes dalyvauti renginiuose Lietuvoje ir inicijuojant kitą susijusią muzikinę kultūrinę veiklą.

Tyrimo **tikslas** – atskleisti Baltarusijos lietuvių bendruomenių muzikavimo tradicijos kaitos savitumus Pelesos/Rodūnės krašte ir Lydos mieste XX a. antroje pusėje–XXI a. pradžioje, lyginant su Gervėčių krašto tyrimų rezultatais, bei pateikti rekomendacijas, kokios su tradiciniu muzikavimu susijusios priemonės galėtų padėti stiprinti šių savitų bendruomenių lietuviškumą, regioninės ir tautinės savimonės išlaikymą.

Darbe taikyti daugkartinių lauko tyrimų, kokybinių tyrimų giluminių ir pusiau struktūruotų interviu bei tradicinio muzikavimo renginių stebėjimo, dalyvavimo juose ir repertuaro muzikinės analizės **metodai**.

Pagrindiniai uždaviniai:

1. Palyginus su kur kas geriau ištirtu Gervėčių krašto situacija, užčiuopti pagrindinius Pelesos, Rodūnės krašto bei Lydos lietuvių muzikavimo tradicijos kaitos bruožus ir savitumus.

2. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, suformuluoti ir pateikti preliminarias rekomendacijas lietuviško tradicinio muzikavimo perdavai, tąsai ir lietuviškumui stiprinti, atsižvelgiant į kiekvieno tyrime aptarto krašto tradicijos ir situacijos savitumus.

Tam buvo užsibrėžti šie **tarpiniai uždaviniai**:

1. Apžvelgti Lietuvos valstyviniuose folkloro archyvuose saugomą XX a. antrosios pusės (1955–1990 m.) ekspedicijose Pelesos/Rodūnės ir Lydos krašte užrašytą muzikinio folkloro medžiagą, išsiaiškinti žymiausius dainininkus ir jų grupes bei kūrybinių paplitimą; taip pat palyginti užrašymų šiame krašte intensyvumą, medžiagos gausumą su Gervėčių kraštu.

2. Nustatyti būdingus muzikinio folkloro žanrus, atlikimo būdus ir jų kaitos bruožus, pasitelkus anksčiau paskelbtų mokslinių tyrimų rezultatus.

3. Išsiaiškinti galimus lietuvių muzikinio folkloro pateikėjus, bent dalį jų aplankyti po kelis kartus, surengus ekspedicijas į Baltiškių, Paditvio, Pavalakės ir Pelesos kaimus Rodūnės ap., Baltarusijoje.

4. Palyginti pastarųjų metų užrašymus, kaip ir pateikėjų atsiminimus, su XX a. ekspedicijų duomenimis ir Gervėčių krašto tyrimų rezultatais bei pamėginti užčiuopti pagrindinius Pelesos ir Rodūnės krašto lietuvių tradicinio muzikavimo savitumus ir kaitos bruožus.

5. Apibūdinti Rodūnės miestelio ir Lydos miesto lietuvių bendruomenių tradicinio muzikavimo, muzikinės veiklos savitumus.

Tyrimo šaltinių analizė ir žanrinė muzikinio folkloro charakteristika

Lietuvos valstybiniuose archyvuose saugoma gausi **Gervėčių krašto** muzikinio folkloro medžiaga. 1889–1900 m. įžymus lietuvių kompozitorius Mikas Petrauskas, tuo metu dirbęs vargonininku Gervėčių bažnyčioje, užrašinėjo šio krašto dainas. Vienuolikos iš jų (daugiausia, vestuvių dainų) tekstus 1904 m. paskelbė profesorius Eduardas Volteris². Iki šiol, per daugiau kaip šimtą metų, užrašyta apie 1500 gervėtiškių lietuvių dainuojamosios tautosakos kūrybinių.

1937–1949 m. buvo užrašomos gervėtiškių dainos ir pasakos. Paskatintas pasišventusio tautosakos rinkėjo Mato Untulio, 1937 m. pirmasis 84 gervėtiškių dainas su melodijomis iš lietuviškų Miciūnų, Mockų ir Gėliūnų kaimų, pasigrieždamas smuiku, natomis užrašė muzikas

² Эдуард Вольтеръ (Volteris Eduardas). *Литовская хрестоматия (Lietuviška chrestomatija)*. Санктпетербург, 1904, p. 1904: 397–402, Nr. 2–4, 6–7, 11.

Juozas Jurga (1907–1973). Ši medžiaga laikoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (toliau LLTI) rankraščių archyve³.

XX a. antroje pusėje (1956, 1960, 1962, 1970–1972 m.) vyko etnografinės, kraštotyros ir tautosakos ekspedicijos Gervėčių krašte. Dainuojamasis ir tik 1970 m. instrumentinis muzikavimas buvo įrašytas į garso juosteles. Šiose ekspedicijose surinkta daug lietuviškų pasakų, kurių nemaža dalis yra su dainuojamaisiais intarpais (pasak gervėtiškių, *su pagiedojimais*), kai kurios net ir ištiesai dainuojamos (*giedamos*) bei įvairių žanrų dainų, raudų. Visa medžiaga saugoma LLTI ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (toliau LMTA) Etnomuzikologijos skyriaus (toliau MFA) archyvų fonduose. Nemaža įrašų šių institucijų archyvuose dubliuojasi. 1990 m. trumpos ekspedicijos Gervėčių krašte metu dainininkai buvo filmuojami⁴.

2008–2012 m., šio darbo autorius, dirbęs Gervėčių krašto Lietuvių švietimo, kultūros ir informacijos centro meno vadovu Rimdžiūnuose, daug kartų fiksavo Rimdžiūnų, Gėliūnų, Petrikų, Mockų ir kitų lietuviškų kaimų dainuojamąją tradiciją (lietuvių muzikantų tuo metu jau nebebuvo) į audio ir video laikmenas. Jis taip pat yra užrašinęs ir šio krašto baltarusių (kai kurie dainuoja ar gieda kartu su lietuviais) ar lenkų muzikavimą. Jam padėjo LMTA etnomuzikologė Gaila Kirdienė, 2008 m. ir etnochoreologė Žaneta Svobonaitė. Taip pat jis buvo ne kartą atvežęs Gėliūnų ir Petrikų kaimų dainininkes dalyvauti folkloro festivaliuose ir kituose renginiuose Vilniuje ir Kaune, taip pat ir į LRT laidą „Duokim garo“.

2010–2012 m. Gervėčių krašto muzikinį folklorą intensyviai užrašinėjo bei muzikavimo tradicijas fiksavo Vilniaus universiteto mokslo projekto „Gervėčiai: istorinė atmintis ir kultūrinis tapatumas“ (VAT 17/2010) dalyviai (tarp jų buvo ir A. ir G. Kirdos) bei pagalbininkai, daug studentų. XXI a. Gervėčių krašte užrašyta įvairių žanrų dainuojamosios tautosakos: ne tik giesmių, dainų, bet ir daug dainuojamųjų pasakų bei ratelių, šokių, taip pat viena kita rauda ir kt.

Būta šiame krašte muzikalumu, tradicijos išlaikymu ir repertuaro platumu išsiskiriančių dainininkų. Vien tik Marija Mažeikienė-Petrikaitė (g. 1923 m. Petrikų k.) padainavo 175 muzikinio folkloro kūrinius (nemaža jų po kelis variantus, šimtas kūrinių užrašyta tik XXI a.). Šios ilgaamžės dainų karalienės repertuaro žanrinė sudėtis atspindi jos gimtojo krašto tradicijas ir jų pokyčius: daugiausia vestuvinių, šeimos, jaunimo, vaišių dainų (34), vaikų dainų (6), ištiesai

³ Arvydas Kirda. *Gervėčių krašto lietuvių dainuojamoji tautosaka* (rankraštis). Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sistema. Vilnius, Lietuvos liaudies kultūros centras, 2008.

⁴ A. Kirda. Min. veik.

dainuojamos arba sekamos pasakos su dainuojamaisiais intarpais. Daug ir ratelių, šokių, nemažai kalendorinių apeigų (4 dainos ir šūksnis „Un linų“) ir karinių-istorinių dainų (6). Tačiau ji beveik nedainuoja darbo dainų, taip pat nerauda. Iš naujesnio sluoksnio dainų mėgsta romansus bei savo ir kitų šio krašto moterų sukurtas dainas. M. Mažeikienė – viena geriausių Gervėčių krašto pasakų sekėjų. Visas pasakas ji pasekė su dainuojamaisiais intarpais arba ištiesai dainuojamas.⁵

1932–1934, 1942, 1965, 1971 m. **Rodūnės/Pelesos ir Lydos kraštuose** vykusiose ekspedicijose surinkta užrašyta taip pat gausi dainuojamosios tautosakos medžiaga (notacijos ir apie 1200 garso įrašų), laikoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. 1971 m. ekspedicija buvo kompleksinė, surengta Kraštotyros draugijos Vilniaus skyriaus. Kūrinių aprašai, kai kurie su garso įrašais, paskelbti Tautosakos skyriaus internetinėje duomenų bazėje, žr. lti.lt). Taip pat gausi šiuose kraštuose 1959⁶, 1971 ir 1991 m. užrašyta muzikinio folkloro medžiaga (garso įrašai ir kai kurių kūrinių transkripcijos) saugoma Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos skyriaus archyve.

Manoma, kad Matas Untulis ar galbūt jo paskatintas jo mokinys, iš Sklodonių k., Rodūnės vls., kilęs Juozas Aidulis⁷ 1932-05-17 fonografu į vaškinius volelius įrašė pirmuosius grupelės *Rodūnios dainininkų*, gyvenusių Rodūnios vls., Lydos apskrityje, penkiolikos dainų posmus: tarp jų vestuvių („Pakirsta rūtelė“, „Devinti metai ne viena diena“), šeimos („Stovi liepa gali svirno“)⁸ ir „karinės-istorinės („Oi tu, pinavija“) dainos. Dar kartą apsilankius šiame krašte rudenį (1932-11-19) buvo įrašytos 22 Agotos Baušaitės iš Piliakalnio k., Rodūnės vls. dainos. Ji padainavo ne tik vestuvių („Kap sutekėj trys upeleš“, „Tai tu man, mergela“ – nuotakos našlaitės graudinimo), šeimos („Pucinėli raudoniausias“) dainų, bet ir advento žaidimą „Eikime, mergos, per jievaro tiltą“. Etnomuzikologės Austės Nakienės pastebėjimu, grupelės dainininkai buvę vyresnio amžiaus, o Agota Baušaitė – jaunesnė, dainavusi išraiškingiau, subtilesniu balsu.⁹ Iš įrašų girdėti, kad aukštu balsu veda vyras, o kiti vyrai ir moterys gana unifikuotai pritaria antruoju balsu (vyrai oktava žemiau už moteris). Todėl panašu, kad ši grupelė galėjusi būti nedidelis nuo tradicinio dainavimo nelabai nutolęs vietinių dainininkų choras.

⁵ G. Kirdienė. Gervėčių krašto muzikinis gyvenimas, min. veik., p. 57.

⁶Nuorodas į 1959 m. užrašytos dainuojamosios tautosakos kūrinius žr. internetinėje folkloro ir tarmių duomenų bazėje folkloras/mch.mii.lt .

⁷ J. Aidulis. Gyvenimas, pašvęstas kraštotyrai, Kraštotyra, 1966, p. 193–204, plg. Samogitia, 11, 2010, p.22–29, prieiga internete http://samogitia.mch.mii.lt/Samogitia_zurnalas/2010_11/2010_11_Samogitia_vidus_22_29.pdf .

⁸ Skelbta rinktinėje *Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942*. Sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė. Vilnius, 2007, Nr. 17, p. 105.

⁹ Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942. Sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė. Vilnius, 2007, p. 28.

1933 m. J. Aidulis užrašė 30 dainų tekstus iš penkių garbaus ar net ir visai jauno amžiaus dainininkių, gyvenusių Rodūnės par., Sklodonių k. ir Paringio par., Kiniūnų k. bei Žirmūnų par., Mogūnų k. (pastarieji kaimai yra Lydos apylinkėse).¹⁰ Daugumą jų sudaro įvairių vestuvių apeigų dainos (nuo piršlybų, sutartuvių, *einant jaunajai per ulyčių ir kožnoj pirkioj kloniojantis*, nuotakos našlaitės graudinimo, *sodinant karavojų pečiun* iki prikeltuvių ir sugrižtuvijų), kelios šeimos, karinės-istorinės dainos bei keli gavėnios giesmės „Ajo šventas Petras su šventu Paulium“ variantai. Lydos apskrities (kuriai tuomet priklausė ir Dubičiai, Kabeliai, Eišiškės) tautosaką jis rinko ir kartu su savo mokiniais (taip pat ir B. Sabu).

1965 m. J. Aidulis užrašė, be kitų tautosakos kūrinių, 30 dainų (kai kurias su melodijomis). Rinkinio LTR 3907 pratarmėje rašė, kad tai jo „krašte – Plikiuose, Sklodonyse, Piliakalnyje (Rodūnės vls., Lydos aps.), kur prie karą žmonės kalbėjo išimtinai lietuviškai ir laikė save lietuviais“ buvusios populiariausios ir dažniausiai dainuojamos dainos. Tarp jų daug vestuvių, šeimos, karinių dainų ir kelios raudos. Nurodoma, kad advento dainą „Tu, kiškeli, leliumoj“ dažniausiai dainuodavo vaikams, o žaidimą „Jaščerėli, ponaitėli“ dainuojam1 tokiu pačiu tekstu (tik gudiškai) žaidžia ir gudai.

Taip pat ir dar vėlesnių metų ekspedicijose šiame krašte buvo užrašyta daug vestuvių, šeimos, karinių-istorinių („Augin tėvelis vienų sūnelį“, „Oi tu pinavėjau“, „Atais šaltas rudenėlis“, „Mes Lietuvos kareivėliai“) ir partizanų dainų („Palinko liepa šalia kelio“)¹¹ bei literatūrinių, chorinių dainų, Lietuvos himnų („Kur lygūs laukai“, „Kur bėga Šešupė“, „Lietuva, tėvyne mūsų“). Mėgtos ir vaikų dainos („Šarkela varnela“, „Garnys garnys“, „Tupi žvirblis kamine“, „Busil busil“, „Oželis barzdotas“, „Aš regėjau kukutį“), tarp kurių svarbią vietą užima formulinės dainos („Išbėgs, išbėgs pelė iš maišo“, „Siuntė ponas ožką“), tačiau lopšinių mažai („Čiūli liūli vaikėli“). Kaip ir Gervėčių krašte, mažai užrašyta ganymo dainų („Ėsk, karvela, žalių šienų“). Kalendorinių dainų grupėje ryškiausios advento-Kalėdų dainos („Tu kiškeli, leliumoj“, „Leliumoj, tu kiškeli“, „Leliumoj, tu bitela“, „Vidury dvaro“) ir žaidimai („Jaščerėli ponaitėli“). Gausu įvairių kitokių ratelių, žaidimų („Audeklas pakulnis“, „Pasėjau linelius“, „Pasisėjau žalią rūtą“, „Šoko pelės ant lovelės“, „Vynuže, vynuže“).

¹⁰ Rankraštinis rinkinys LMD III 33; <http://www.tautosakos-rankrastynas.lt/result.php?id=11381&kas=istekliai>; *Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos*, min. veik., Nr. 30, p. 121.

¹¹ Kaip savo atsiminimuose rašo viena iš žymiausių šio krašto šviesuolių ir dainininkių, buvusi partizanų ryšininkė Marija Kanevičiūtė-Kruopienė iš Pavalakės k., čia buvo didelė Lietuvos partizanų apygarda; žr. Marija Kruopienė. *Pelesos radasta. Memuarai, I dalis* (1923-1956). Vilnius, 2003; M. Kruopienė. Lietuvos partizanų veikla Pietų Dzūkijoje. X dalinio Merkio padalinys Rodūnėje ir Pelesoje, sėslųjų partizanų pareigos (1947 metai), *Laisvės kovų archyvas*, 17, 1996, p. 188–196.

Nuo 2007 m. iki šiol A. Kirda vienas arba su šeima ar savo vadovaujamų folkloro ansamblių nariais lankosi ir **Lydoje, Rodūnėje, Pelesoje**, dalyvauja visų šių kraštų lietuvių bendruomenių, mokyklų rengiamose šventėse, renginiuose.

2016 m. lapkričio 7–8 dienomis A. ir G. Kirdos dalyvavo Lydos lietuvių bendruomenės šventėje ir surengė ekspediciją į Baltiškių (*Balciškė*) ir Paditvio (*Padytvys*) kaimus Peleos apylinkėse. 2016 m. gruodžio 11 d. A. Kirda lankėsi pas Peleos ir Pavalkės kaimuose. Pavyko rasti devynias 1933–1945 m. gimusias šio krašto lietuves dainininkes ir vieną buvusį armonikininką (Matą Jurgevičių iš Pavalakės k., grojusį „prastu nedzideliu armonikaiciu, prisidėdavo būbnas ant kaklo pakiriamas“; menama, kad anksčiau grodavo „muzikantai – armonikas, būbnas ir skripka“). Kai kurios iš šių dainininkių buvo užrašytos ir anksčiau.

Dainininkės padainavo įvairių vestuvių apeigų, iš jų daug piršlybų („Šeriau žirgelį per nedėlėlį“, „Saldzi gardzi arielkėlė“, „Kai aš jojau par žalių girelį“, „Oi, jojau jojau, dūmojau“) dainų, nors dažniausiai jos dainuotos jau per *vakaruškas*. Kitos – *kai išlaisdavo šliūban ir visur*: „Ant tėvelio dvaro beržai beržai“, „Kai atsisėdau ant vežimėlio“, „Užaplaukia Nemunėlis, viršuj plaukia vainikėlis“. Taip pat prisiminė laidotuvių raudas (teigė, kad vestuvėse balsu neverkdavo). Iki šiol prisimenamos ir advento-Kalėdų dainos, mamos dainuota baladė „Eik, Onytė, gryčion“ ir iš jaunimo išmokta „Suūžėjo ten žali medeliai, suskaudėjo panelei galvelė“. Padainavo ir kelis romansus, nors teigė, kad juos „nelabai dainavo; nebuvo mados“.¹² Prisiminė ir literatūrinių dainų („Ant aukšto kalno“). Paklausus apie vaikų dainas, prisiminė žaidinimą „Grūdu, grūdu pelalį“ (plg. „Virus viru košė“), o kelias lopšines padainavo tik baltarusiškai. Mėgino prisiminti ir kelis žaidimus, ratelius („Audeklas pakulnis“, „Aguonėlė“). Vis dėlto reikia pastebėti, kad daugelį dainų jos buvo primiršusios, kai kurių padainavo tik pirmuosius posmus. Akivaizdu, kad, norint atgaivinti jų atminti, reikia pas dainininkes dar ne kartą lankytis.

Gervėtiškių, kaip ir Rodūnės, Peleos, Lydos ir kitų Baltarusijos kraštų lietuvių dainuojamoji tautosaka **pradėta skelbti** 1980 m. LLTI leidžiamo *Lietuvių liaudies dainyno* tomuose (pradedant pirmuoju tomu *Vaikų dainos*)¹³. Juose paskelbta daug įvairių Rodūnės, Peleos, mažiau Lydos, kraštų vaikų dainų, įvairių vestuvių apeigų (nuo piršlybų, sutartuvių, mergvakario, išvažiavimo į jungtuves iki išvažiavimo pas jaunąjį) ir šeimos bei karinių-istorinių

¹² Taip ir pat ir gretimame Dubičių krašte (Lietuvoje) romasai nebuvo populiarūs, labiau mėgtos senovinės dainos, žr. D. Krištopaitė. Min. veik., p. 270.

¹³ Vaikų dainos. *Lietuvių liaudies dainynas I*. Parengė P. Jokimaitienė, melodijas parengė Z. Puteikienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1980, Nr. 86 (Ivijos r., Daunorių apyl., Uosagirių k.); 156 (Varenavo r., Paškevičių apyl., Baltiškių k.), 299, 523, 756 (Rodūnios apyl., Dubinių k.), 756 (Kargaudų k.), 9, 157, 190 (Sklodonių k.), 964 (Peleos apyl.).

dainų, nemaža kalendorinių apeigų dainų, kelios jaunimo ir meilės dainos bei dainos apie gamtą¹⁴.

Nuo XX a. pabaigos Gervėčių krašto muzikinė tautosaka gana išsamiai tiriama ir skelbiama atskiruose darbuose, knygose. 1989 m. buvo paskelbta monografija *Gervėčiai*, kurioje net keli straipsniai apie šio krašto dainuojamąją tradiciją ir pasakų muzikines intonacijas, giedamus intarpus bei ištiesai giedamas pasakas, pagrįsti 1970–1972 m. kompleksinės kraštotyrinės ekspedicijos medžiaga¹⁵. Šioje knygoje publikuota 19 gervėtiškių dainų ir 3

¹⁴ Vestuvinės dainos 1. Piršlybų dainos / *Lietuvių liaudies dainynas II*. Parengė B. Kazlauskienė, melodijas parengė Z. Puteikienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1983, Nr. 205 (Gervėčių apyl.); 218 (Gėliūnų k.); 258 (Piliakalnio k.), 447 (Varenavo r., Paškevičių apyl., Baltiškių k.), 631 (Rodūnios apyl., Dubinių k.);

Vestuvinės dainos 2. Sutartuvių – jaunojo išleistuvių dainos. *Lietuvių liaudies dainynas IV*. Parengė B. Kazlauskienė ir B. Stundžienė. Melodijas parengė Z. Puteikienė. Vilnius, 1988, Nr. 272 (Girių k.), 296 (Rimdžiūnų k.); 73a (Lydos r., Grabovas);

Vestuvinės dainos 3. Mergvakario ir jaunojo sutiktuvių dainos / *Lietuvių liaudies dainynas V*. Parengė B. Kazlauskienė, melodijas parengė Z. Puteikienė, Ž. Ramoškaitė. Vilnius, 1989, Nr. 5 (Knistuškių k.), 123 (Gėliūnų k.), 215, 399 (Rimdžiūnų k.), 217, 230 a (Gervėčiai); 354 (Lydos r., Dainavos k.), 382 (Ščiučino r., Azierkų k.), 17 (Rodūnios apyl., Dubinių k.), 183 (Varenavo r., Klaišių k.), 316 (Pelesos k.);

Vestuvinės dainos 4. Jaunosios ieškymo – išvažiavimo į jungtuves dainos / *Lietuvių liaudies dainynas VIII*. Parengė B. Kazlauskienė, melodijas parengė Ž. Ramoškaitė. Vilnius, 1994, Nr. 88, 365 (Rimdžiūnai), 110, 145, 204, 322, 274 (Girių k.), 158 (Knustuškių k.), 196 (Pelegrindos k.); 217, 300 (Varenavo r., Dubiniai), 262 (Paditvys), 326, 493 (Plikiai), 165 (apie Rodūnią);

Vestuvinės dainos 5. Sugrįžimo iš jungtvių – jaunosios apdovanojimo dainos / *Lietuvių liaudies dainynas XI*. Parengė Norbertas Vėlius, melodijas parengė Laima Burkšaitienė. Vilnius, 1996, Nr. 430 (Galčiūnų k.), 467 (Pelegrindos k.); 17 (Varenavo r., Dubiniai), 71 (Klaišiai), 67 (apie Pelesą); 371 (Vijos r., Grabovas);

Vestuvinės dainos 7. *Išvažiavimo pas jaunąjį dainos. Lietuvių liaudies dainynas XXIII*. Parengė Vilma Daugirdaitė, melodijas parengė Živilė Ramoškaitė. Vilnius, 2011, Nr. 105 (Varanavo r., Dubiniai);

Jaunimo dainos. Meilės dainos 1 / *Lietuvių liaudies dainynas X*. Parengė Nijolė Laurinkienė, melodijas parengė Živilė Ramoškaitė. Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1995, Nr. 173 (Rimdžiūnų k.), 485 (Girių k.); 381 (apie Asavą); 135 (Klaišiai), 356 (Pavalakė), 327 (Sklodony), 58 (Vygonys);

Darbo dainos 1. *Rūgiapjūtės, avižapjūtės ir grikių rovimo dainos. Lietuvių liaudies dainynas VI*. Parengė Vanda Misevičienė, melodijas parengė Zofija Puteikienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1993, Nr. 199 (Yvijos r., Lazūnų k.);

Darbo dainos 2 / *Lietuvių liaudies dainynas XII*. Parengė Vanda Misevičienė, melodija parengė Zofija Puteikienė, Živilė Ramoškaitė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1997, Nr. 440 (Astravo r., Miciūnų k.);

Šeimos dainos 1 / *Lietuvių liaudies dainynas XIII*. Parengė Leonardas Sauka, melodijas parengė V. Juodpusis. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1994, Nr. 406 (Rimdžiūnai), 407 (Galčiūnai); 359, 417 (Girios); 398 (Varenavo r., Smilginiai);

Šeimos dainos 2 / *Lietuvių liaudies dainynas XIII*. Parengė L. Sauka, melodijas parengė V. Juodpusis. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1998, Nr. 147, 354 (Rimdžiūnai), 339, 468 (Gėliūnai); 317, 357 (Balčiškės), 73, 401, 522 (Dubiniai), 481 (Klaišiai), 306 (Pelesa), 276, 473 (Piliūnai), 404 (Plikiai), 405 (Smilginiai);

Šeimos dainos 3 / *Lietuvių liaudies dainynas XIV*. Parengė Jurgita Ūsaitytė, Daiva Vaitkevičienė, melodijas parengė Ž. Ramoškaitė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1998, Nr. 14 (Mockos), 15, 148 (Knustuškės), 213 (Gėliūnai), 339 (Gervėčiai), 82 (Rimdžiūnai); 448 (Varenavo r., Kargaudai), 362 (Klaišiai), 443 (Piliūnai);

Dainos apie gamtą / *Lietuvių liaudies dainynas XV*. Parengė Giedrius Dringelis, melodijas parengė Austė Nakienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 2000, Nr. 76 (Gervėčiai), 257 (Rimdžiūnai);

Karinės-istorinės dainos 1 / *Lietuvių liaudies dainynas III*. Parengė P. Jokimaitienė, melodijas parengė Z. Puteikienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1985, Nr. 33 (Miciūnai), 128, 607 (Rimdžiūnai); 690 (Lydos sr.); 217 (Varenavo r., Rodūnios apyl., Vygonių k.), 494 (Slabados apyl., Klaišių k.), 612 (Smilginių k.);

Karinės-istorinės dainos 3, *Lietuvių liaudies dainynas XVII*. Parengė Vita Ivanauskaitė, melodijas parengė Aušra Žičkienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 2003, Nr. 102 (Milcėjos), 127 (Mockos); 301 (Varanavo r., Balčiškės), 3, 301 (Kargaudai), 27 (Paditvys);

Karinės-istorinės dainos 4. *Lietuvių liaudies dainynas XVIII*. Parengė V. Ivanauskaitė, melodijas parengė A. Žičkienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 2004, Nr. 69 (Astravo r., Girios), 108 (Rimdžiūnai); 121, 196 (Varanavo r., Balčiškės), 362 (Dubiniai), 355, 368 (Klaišiai), 233, 301, 353 (Paditvys), 324 (Pavalakė), 202 (Rodūnia);

Karinės-istorinės dainos 5. *Antrojo pasaulinio karo ir pokario dainos. Lietuvių liaudies dainynas XIX*. Parengė Kostas Aleksynas, melodijas parengė Živilė Ramoškaitė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 2005, Nr. 340 (Varanavo r., Plikiai);

Kalendorinių apeigų dainos 1. Advento – Kalėdų dainos / *Lietuvių liaudies dainynas XX*. Parengė J. Ūsaitytė, melodijas parengė A. Žičkienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 2007, Nr. 261 (Galčiūnai), 10, 104, 164, 165, 268, 364 (Gėliūnai), 160, 162, 260, 262 (Girios), 67, (272) (Knustuškės), (164) (Miciūnai), 263 (Petrikai), (263) (Rimdžiūnai); 170 (Varanavo r., Asava), 174 (Paditvys), 176 (Pelesa), (211) (Piliakalnis), 91 (Plikiai), 254 (apie Rodūnią), 178 (Sklodony), 117 (Tusamonys);

Dainos apie gamtą. *Lietuvių liaudies dainynas XV*. Parengė Giedrius Dringelis, melodijas parengė Austė Nakienė. Vilnius, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 2000, Nr. 45 (Varanavo r., Dubiniai), 69, 137 (Kargaudai); 348 (Vijos r., apie Lazūnus).

¹⁵ Danutė Krištopaitė, Laimos Burkšaitienė. Gervėtiškių vestuvinės dainos. In: *Gervėčiai*. Lietuvos kraštotyros draugija. Vilnius, *Mintis*, 1989, p. 288–308; Danutė Kuzinienė. *Daina apie oželį*. Ten pat, p. 308–321; Leonardas Sauka. *Pasakų intonacijos*. Ten pat, p. 329–341; Mindaugas Urbaitis. Gervėčių apylinkės muzikantai. Ten pat, p. 379–382.

instrumentiniai kūriniai (dūdele padūduotos giesmė ir polka bei pasmuikuota polka)¹⁶. 2003 m. rinktinėje *Gervėčių melodijos* paskelbtos 136 dainos (iš jų 32 su garso įrašais), taip pat žymesnių dainininkų ir kaimo buitės, darbų nuotraukos¹⁷.

2008 metais A. Kirda parengė ir išleido kompaktinę plokštelę „Gervėčių krašto tradicinė vestuvių muzika“, kurioje skamba 35-ios tais pačiais metais jo įrašytos M. Mažeikienės arba Gėliūnų, Girių ir Rimdžiūnų k. dainininkų grupelių padainuotos vestuvių ciklo dainos.¹⁸ Jam paprašius, 2009–2010 m. M. Mažeikienė aprašė savo krašto vestuves ir jų apeigas – nuo kviestuvių, vainiko pynimo vakaro iki grįžtuvių (*sūsėdzio*). Šiame apraše, pavadintame „Senobinės Girių km. vestuvės“, ji įterpė apie 30 apeiginių dainų tekstų. Visas šias dainas, kartu su jos skaitomu vestuvių aprašu, A. Kirda nufilmavo. 2016 m. kartu su vestuvių aprašu ir dainų tekstais, šio įrašo audio versija buvo paskelbta M. Mažeikienės atsiminimų rinktinėje¹⁹. Taigi galime pritarti Daivos Vyčinienės pastebėjimui, kad didžiąją dalį visais laikotarpiais užrašyto gervėtiškių muzikinio repertuaro sudarė vestuvių dainos. Įvairių vestuvių apeigų dainos buvo puikiai išlaikytos ir XXI a.²⁰

2002 m. didelės apimties rinktinėje „Lydos krašto lietuviai“ paskelbta ir šio krašto muzikinio folkloro: dainų, raudų, pasakų su dainuojamaisiais intarpais. Mitologė Nijolė Laurinkienė atkreipė dėmesį, kad kai kurias pasakas (pvz., „Vilko vilnos“) pelesiškiai sekdamo lietuviškai, bet jų dainuojamuosius intarpus galėjo dainuoti ir baltarusiškai.²¹

Kadangi Rodūnės, Peleos ir Lydos kraštų muzikavimo tradicija dar labai menkai tyrinėta, tenka žvalgytis į gretimus kraštus. Akivaizdūs Peleos, Rodūnės krašto tautosakos bendrumai su Dieveniškių kraštu. Tautosakininkė Pranė Jokimaitienė 1965 m. kompleksinės kraštotyros ekspedicijos medžiaga pagrįstame straipsnyje apie Dieveniškių vaikų dainas nurodė, kad jos artimos pietinių dzūkų dainoms. Mažiausiai užrašyta lopšinių, kurių motyvai turi bendrumų su baltarusiškėmis. Labiausiai paplitęs žaidinimas, kaip ir Peleos, Rodūnės kraštuose, buvo „Grūdu grūdu grūdu“. Dieveniškėse nemažai užrašyta ir formulinių dainų apie gyvūniją („Mačiau mačiau kukutį“, „Du du du, atskrido bacėnas“, „Tarnavau vargavau pas poną“), vadintų „ir sėkmėmis, ir giesmėmis“ bei kartais sietų su Kalėdų laikotarpiu. Autorė nurodė, kad įžymus rusų

¹⁶ Ten pat, p. 383–397 ir 397–400.

¹⁷ *Gervėčių melodijos*. Sudarė ir parengė Vida Daniliauskienė, Joana Giedrė Razmukaitė. Vilnius, Lietuvos muzikos akademija, 2003.

¹⁸ *Tradicinė Gervėčių krašto vestuvių muzika* (CD). Parengė ir sudarė Arvydas Kirda. Vilnius, Juosta Records, 2010.

¹⁹ *Maniutės sąsiuviniai*. Sudarytoja Saulė Matulevičienė. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Vilnius, 2016.

²⁰ D. Vyčinienė. Gervėčių krašto vestuvinės dainos. Iš: *Tradicinė Gervėčių krašto vestuvių muzika*. Min. veik., p. 6.

²¹ Nijolė Laurinkienė. Gyvoji pasakų dvasia Pelesoje, *Lydos krašto lietuviai*, t. 2. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002, p. 221. Prieiga internete http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Laurinkiene_Nijole/Laurinkiene_LKL_2_2002.pdf

mokslininkas Vladimiras Toporovas buvo pastebėjęs lietuvių formulinių dainų (plg. Pelesos krašto „Atlėkė aralys su dzideliu gurkliu“²² ir „Pinu pinu pynę“) sąsajas su kalendorine tautosaka ir mitais.²³

Remiantis 1971 m. kompleksinės kraštotyrinės ekspedicijos medžiaga, 1989 m. monografijoje paskelbti keli straipsniai apie Dubičių krašto dainuojamąją tautosaką ir vestuvių papročius, taip pat ir dainų, žaidimų pavyzdžiai. P. Jokimaitienė aptarė Dubičių, Marcinkonių, Pelesos ir Rodūnės kraštams itin būdingą (nors ir plačiau, taip pat ir Gervėčių krašte žinomą) gražią melodinę karinę dainą „Augin tėvelis vieną sūnelį“, taip pat ir seserų Kanevičiūčių iš Pavalakės k., Palesos, ap., padainuotą variantą.²⁴

Danutės Krištopaitės teigimu, net ir seniausios Krokšlio kaimo dainininkės prisimena nedaug dzūkams tokių būdingų rugiapjūtės dainų (Baltarusijos pusėje Lydos aps. jų ir visai neužrašyta). Mat smėlingose dirvose rugiai užaugdavo menki, todėl rugiapjūtės talkos ir neprireikdavo.²⁵ Netinkamos jos ir pluoštinėms kultūroms: linams, kanapėms. Iš kalendorinės tautosakos Krokšlyje ryškiausios advento-Kalėdų dainos („Oi, atvažiuoja šventa Kalėda“, „Vai tu, voveraite, leliumai“, „Vidurin dvaro, leliumoj“, „Tai genelio genumai“) ir žaidimai („Ivaro tiltas“, „Jaščeras“). Pastarasis žaidimas kitur dzūkuose tuo metu jau buvo bebaigiąs išnykti.²⁶ Aptariamam laikotarpiu kur kas gyvybingesnės buvo vestuvių dainos, kurias tuo metu dar dažnai dainuodavo per vestuves. Archajiškiausios jaunosios našlaitės atsisveikinimo dainos, sietinos su ikirikščioniškuoju mirusiųjų kultu.²⁷

Lietuviškų jaunosios verkavimų nei Gervėčių, nei Pelesos, Rodūnės kraštuose pateikėjai jau neprisiminė. Tačiau baltarusių etnomuzikologams pavyko užfiksuoti, kad Pavalakės k., Pelesos ap., baltarusių vestuvėse jaunoji ir jos motina verkaudavo, jaunajai išvažiuojant į vyro pusę. Dainų tyrinėtoja Tamara Varfalamejeva taikliai pastebėjo, kad to krašto vestuvių verkavimų stilistika tipologiškai ir genetiškai susijusi su laidotuvių raudomis.²⁸

1991 m. ekspedicijoje etnochoreologė Dalia Urbanavičienė ir jos studentė Solveiga Zvicevičienė užrašė šešių 1909–1932 m. gimusių pelesiškių muzikantų smuiku arba armonika, akordeonu pagriežtos muzikos (filmavo Vytautas Musteikis). To meto muzikantų repertuare dar

²²LMD III 45, Nr. 329, p. 274.

²³P. Jokimaitienė. Vaikų dainos, Dieveniškės. Vilnius, 1968, p. 248–258.

²⁴Pranė Jokimaitienė. Augin tėvelis vieną sūnelį, *Dubičiai*, 1989, p. 272–280.

²⁵Danutė Krištopaitė. Dzūkų dainų tradicijos Krokšlyje, *Dubičiai*, 1989, p. 260–262.

²⁶D. Krištopaitė. Min. veik., p. 262–264.

²⁷D. Krištopaitė. Min. veik., p. 268, plg. 265–271.

²⁸Varfalamejeva Тамара Б. Перыяд вяселля, *Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. Гродзенскае Панямонне* [т. 3, книга 2]. Минск: *Вышэйшая школа*, 2006, p. 294–419.

daug įvairių tradicinių šokių: „Ant kalno karklai siūbavo“, krakoviakas, mazurka, oberka, padispanas, „Bitutė“ (suktinis), vengierka.²⁹ Ypač pažymėtini įvairių rūšių kadriliai, kitur Dzūkijoje jau buvę primiršti: Kadrilius, Baltas kadrilius, Juodasis kadrilius (abu pastarieji žinomi ir Dieveniškių ap.), Prastas kadrilius, Žydauckas kadrilius (kaip vadinta ir kitur Dzūkijoje), Lensiejus. Polkos, valsai ir maršai, kaip ir kiti šokiai, šiame krašte buvo skiriami į lietuviškus, baltarusiškus ar lenkiškus (pastarųjų čia būta itin daug). G. Kirdienė savo sudarytose rinktinėse 2007 m. paskelbė Vytauto Vaišnio (g. 1932 m. Ramaškonių k., Pelesos ap.) smuiku pagriežtos „Polkos su pašokėjimais“ (vadintos ir baltarusiškai) ir Lietuviško maršo bei Valso transkripcijas, o 2015 m. jų video įrašus. Muzikantas pasakojo, kad krašte anksčiau būdavo grojama smuiku, klarnetu, cimbolais, armonika ir rankiniu būgnu.³⁰ Taip pat ir Dieveniškių krašte gyvavo panašios sudėties kapelos (1990 m. LMTA ekspedicijos duomenys).

Apibendrinant galima teigti, kad ir Gervėčių, ir Pelesos, Rodūnės bei gretimo Lydos kraštų lietuvių muzikinis folklorą sudaro kelios viena su kita susijusios žanrų grupės: 1) ganymo šūksniai, gamtos garsų pamėgdžiojimai; 2) įvairių žanrų dainos; 3) laidotuvių, mirusiųjų minėjimo ir kt. raudos; 4) religinės giesmės, giedamos bažnyčioje ir per bendruomenines pamaldas, laidotuves, minint mirusiuosius; 5) rateliai, žaidimai ir šokiai, maršai; 6) dainuojamos (giedamos) pasakos bei pasakos su dainuojamaisiais intarpais. XX a. šiuose kraštuose vyko daug ekspedicijų. XXI a. išsamesni tyrimai buvo vykdomi tik Gervėčių krašte. Atskiruose leidiniuose kur kas daugiau paskelbta Gervėčių ir kur kas mažiau Rodūnės, Pelesos ir Lydos kraštų muzikinio folkloro. Pastarųjų kraštų muzikinis folkloras kol kas yra ir menkai tyrinėtas.

Ugdymo, kultūros ir religinių institucijų vaidmuo, išlaikant lietuviybę

Iki šiol Baltarusijos lietuviai pabrėžia savo jau beveik šimtmetį įvairiais istoriniais-politiniais laikotarpiais (carinės Rusijos, lenkų, vėliau, vokiečių okupacijos metais, sovietmečiu ir šiandieninėje Baltarusijos respublikoje) trunkančias didžiules pastangas atsispirti rusinimui, lenkinimui, gudinimui ir pačių stebimą lietuvių, jų kaimų ir kultūros nykimą. Šiuo metu, kaip ir sovietmečio laikais, tiek Gervėčių, tiek Rodūnės, Pelesos ar Lydos kraštų jaunuoliai, kurie nori

²⁹ MFA KLF 14661–1462, Lietuvos nacionalinio kultūros centro Video įrašų archyvas (LKAV) 95.

³⁰ Lietuvių liaudies smuiko muzika. 100 kūrinų / lietuvių liaudies instrumentinė muzika. Sudarė ir parengė G. Kirdienė. Vilnius, Lietuvos liaudies kultūros centras, 2007, 3, 26, 52; Lietuvių liaudies smuiko muzikos antologija. Dzūkija / Gyvoji tradicija (DVD). Sudarė ir parengė G. Kirdienė. Vilnius, Lietuvių liaudies kultūros centras, 2015, Nr. 1–3.

išlikti lietuviais, važiuoja studijuoti į Lietuvą. Nemaža jų ir lieka gyventi Lietuvoje, nors ir nenutraukia ryšių su gimtuoju kraštu.

Pasak M. Mažeikienės, „Seniau daugiau buvo lietuvių čia. Gervėčių parapija buvo visi vien lietuviai, ir da toliau, už Salų (...). [Mano] bobutė mokėjo ir gudiškų dainų, bet daugiausia lietuviškų (...). Dabar Gervėčiai labiau išgudėjo, sovietų laikais privežė iš Černobilio tų. O teip buvo visi lietuviai. Ir daug labai išlenkėjo. Lenkų laikais lenkai labai lenkino visus lietuvius. Kas jau lenkiškai šneka, skaitėsi šlėkta, lyg tai ir mudresnis už kitus – dėl pirkimo žemių daugiau. Jeigu jis nebuvo polski obuvatel [Lenkijos pilietis – M.M.], tai jis negalėjo pirkti žemės (...). Tautybę rašė tik lenkiškų, kitos tautybės niekam nerašė.“³¹

Tiriamų kraštų žmonės mena, kad **Lenkų okupacijos metais** lietuvičiams teko mokytis lenkiškose mokyklose. Vis dėlto, milžiniškomis „Ryto“ draugijos pastangomis buvo atkurtos lietuviškos mokyklos³², mokytojai, neretai atvažiavę iš Lietuvos, mokydavo lietuviškų dainų, ratelių – kai kurie kūriniai buvo „atsivežti iš Lietuvos“. Taip šių kraštų vaikai išmoko ir kitur Lietuvoje paplitusių dainų, ratelių, kuriuos atsimena iki šiol, iki senatvės. XX a. pirmoje pusėje šiuose kraštuose gyvavo įvairūs muzikiniai kolektyvai: Gervėčių bažnyčios orkestras, choras, šv. Kazimiero draugijos Girių k. skyrius ir kt. chorai. Vykdavo vakarėliai su vaidinimais.³³ Taip pat ir pelesiškiai nurodė, kad kai kurias dainas tarpukariu jie išmoko iš „Ryto“ ir „Šv. Kazimiero“ draugijų dainynėlių, o vėliau ir studentų iš Lietuvos.

Pateikėjai iki šiol mena tėvų pasakojimus, kad lenkų laikais kunigai mokydavo jaunimą ratelių: „Kunigas Tucinas eidavo su jaunimu ratelius (darželius) – kad nesitūsytų patamsy jaunimas“ (pat. Marija Kaliauskienė (Chaliauskienė)-Andrukoniūtė, g. 1945 m. Druskininkų k., gyv. Baltiškių k.). Pelesiškiai tvirtina, kad dar jų jaunystės metais krašte nebūtų pavykę išlaikyti lietuviybės, jei ne bažnyčia ir mokykla: „Jei ne bažnyčia ir ne mokykla, tai čia nieko nebūt“ (pat. M. Kaliauskienė); „kai ėmėm mergauc, tai Lietuvos jau jokios, jei ne bažnyčia ir mokykla“ (pat. V. Komenčienė). Kai kurių tėvai pokario metais „persirašė į lenkų lietuvius“. Jau jų vaikystėje lietuviai meldavosi lenkiškai, tik pokaryje grįžo prie lietuviškų maldų. Net ir vestuvių oracijas sakydavo lenkiškai.

³¹ Užr. G. ir A. Kirdos 2011-08-07; žr. G. Kirdienė. Gervėčių krašto muzikinis gyvenimas, min. veik., p. 56.

³² 1921 (1922)–1932 m. Rodūnios vls. veikė lietuviškos mokyklos, tačiau nuo 1932 m. balandžio Pelesos lenkiškoje mokykloje buvo paliktos tiksliai kelios lietuvių kalbos valandos. 1940 m. Lydoje, Rodūnioje, Jurotiškėse ir kitose gyvenvietėse buvo įkurta lietuviškų mokyklų, žr. Vladas Martinkėnas. *Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais*. Vilnius, 1989, p. 102.

³³ G. Kirdienė. Gervėčių, min. veik p. 52–54, 56.

Pasak M. Mažeikienės, Gervėčių krašte „**Sovietų laikais** tai daugiausia sovietines dainas ir dainavo“³⁴; „Kap čia paviešpatavo Tarybų sąjunga, tai visa ką par mus pagadžino (...). Kurie išvažiavo Lietuvon, tie ir pasiliko lietuviais, kurie čia... – tai jau visi sugudėję“³⁵; „Kap ažejo sovietai, tai tadu (...) ir tų veseilių visokie abėdai, ir visokios tradicijos prapuolė. Veseilių jau neuliojo didelių, ilgų, ir raudojimai po truputį pradėjo nykt ir išnyko (...). Po karo labai mažai kas vyko (...). Nebuvo lietuviško mokslo, viena pamoka per savaitę, i tos kap kada nebūdavo. Išvažinėj gi visi vaikai Lietuvon mokytis, ir jaunimas pasiliko Lietuvoj. Ca liko tik seniai ciktai. I dabar cik seniai likom. Nenorėjom būt gudais“³⁶.

Apie 1970 m. Vaclovas Lukša subūrė gervėtiškių *liaudies dainos susivienijimą* (plg. etnografinį ansamblį) „Žilvitis“, gyvuojantį iki šiol. M. Mažeikienė pasakojo: „Anas buvo Rimdžiūnų kaimo lietuvių bendruomenės pirmininkas (...), geras šokėjas (...) ir dainavo neblogai. Buvo ir šokėjų būrelis. Vladas Bucka (bajanu) ir grojo daugiausia. Ir Julius Ravaitis, cimbalistas buvo (...). Kap Lukša pamirė, tai tadu Jadvyga Kasevičienė vadovavo (...). Aš jau vėlai nuvėjau „Žilvitin“ dainuot. Pradėjau, kap pamirė mano vyras (apie 1998 m). Mes su Kasevičiene tai giminės: mano mama ir Kasevičienės mama – pusseserės ant trečio kelio (...). Ji sako: „Ko tu sėdzi viena. Ataitum par mus, mūsų kolektyvan, tai nepaškaduisi.“ Tai ir nuvėjau giedot draugi. Balsas par man’ nekokis, bet aš labai gerai žodžius atsimenu. Tai ana per man da visokių dainų [klausdavo]: va toki, toki žodžiai dainoj, aš jau jų pamiršau, kap itoj daina? Tai aš jai ištalkuju itos dainos žodžius, pasakau. Ji vadovavo apie penkiolika metų (1991–2007).³⁷“ Į klausimą, ar ji dabar esanti vadovė, atsakė: „Kokia ti iš manį vadovė. Nėra kam [dainuot], sumažėjis tas kolektyvas, neprisdėdo [naujų narių].“³⁸

1957 m. po didelių **pelesiškių** pastangų buvo gautas leidimas kelioms lietuvių kalbos pamokoms Pelesos rusiškoje mokykloje. XX a. 6–7 dešimtmetyje į Maskvą bei Minską buvo nuvežtas ne vienas prašymas su šimtais Pelesos ir aplinkinių kaimų lietuvių parašų dėl Pelesos lietuviškos mokyklos bei 1962 m. uždarytos bažnyčios grąžinimo (taip pat dėl Pelesos priskyrimo Lietuvos), tačiau bažnyčią (dabar Šventojo Lino kankinio parapija) pavyko susigrąžinti tik 1988 m., o Pelesos vidurinė mokykla lietuvių mokomąja kalba pavyko atkurti 1992 m. rudenį. Svarbu pabrėžti, kad Rodūnės, Pelesos krašte ir Lydoje Bažnyčia vaidino ir iki

³⁴ Užr. A. Kirda 2010-05-27, žr. G. Kirdienė. Min. veik., p. 52.

³⁵ Užr. A. Kirda 2009-11-26, žr. ten pat.

³⁶ Užr. G. ir A. Kirdos 2011-08-07; žr. ten pat.

³⁷ Ten pat, p. 53–54.

³⁸ Ten pat, p. 54.

šiol vaidina ne tik svarbų vaidmenį dvasiniame gyventojų gyvenime, bet ir padeda išlaikyti lietuviybę,³⁹ pamaldos vyksta lietuvių kalba. Kaimo dainininkai mena, kad pirmoji mokyklos direktorė Petronėlė Brazauskienė buvo atspausdinusi apie 30 Kanevičiūčių iš Pavalakės krašto dainuotų dainų ir išdalijusi krašto gyventojams, kad jos išliktų atmintyje.

A. Kirda **nuo 2008 m.** rugsėjo mėn. Gervėčių krašto lietuvių švietimo, informacijos ir kultūros centre mokė vaikus jų krašto dainuojamosios ir instrumentinės, šokamosios tautosakos. Jis siekė, kad vaikai girdėtų gyvą savo krašto dainavimą, pamatytų, kaip šokama, ratuojama, jo pasimokyti įvairiuose renginiuose iš senųjų kaimo dainininkų. Juolab, kad kai kurie jo ugdytiniai buvo tų dainininkų vaikaičiai. Kartais jam padėdavo ir vietos gyventojai, dirbę Lietuvių kultūros, švietimo ir informacijos centre. Jo darbo laikotarpiu (2008–2012 m.) lietuviybę buvo labai sunku palaikyti direktorės griežtai kontroliuojamos Rimdžiūnų lietuviškos vidurinės mokyklos mokytojams (daugelis jų tuo metu važinėjo dirbti iš Lietuvos, vėliau buvo iš darbo atleisti). Vietos etninė kultūra, taip pat ir dainuojamoji tautosaka, Rimdžiūnų mokykloje sunkiai skynėsi kelią.

2012 m. rugsėjo 24 d. LR seime vykusiame projekto „Gervėčiai: istorinė atmintis ir kultūrinis tapatumas“ seminare buvo priimta rezoliucija „Dėl situacijos Gervėčiuose, didžiausioje lietuvių saloje Baltarusijoje“. Joje pastebėta, kad „dėl demografinių, sociokultūrinių ir politinių priežasčių visi Gervėčių krašto kaimai sparčiai nyksta. Nyksta ir lietuviškasis šio krašto tapatybės dėmuo. Praėjus dviems dešimtmečiams akivaizdu, jog milžiniškos Atgimimo metų Lietuvos investicijos (Rimdžiūnų kaime pastatyta dviejų aukštų vidurinė mokykla su valgykla, sporto sale, moksleivių ir mokytojų bendrabučiais, biblioteka, Lietuvių kultūros, švietimo bei informacijos centras, Vaikų darželis) nepadarė laukiamo poveikio. Lietuvių skaičius šiame krašte mažėjo ir mažės. Per visas istorines pervartas lietuviybę saugojusi vyriausioji krašto gyventojų karta šio įsipareigojimo iš esmės nebeperdavė Gervėčių krašte likusioms ir dažniausiai mišrias šeimas sukūrusioms vaikų ir anūkų kartoms, kurių lietuviškosios kalbinės tapatybės puoselėjimui ėmė stigti vidinės motyvacijos“.

Vis dėlto buvo konstatuota, „kad Baltarusijai priklausantis Gervėčių kraštas iki šiol gyvuoja kaip unikali lietuvių sala, kurią šiuo metu sudaro Rimdžiūnų, Girių, Petrikų, Gėliūnų, Kerplėšynės, Galčiūnų, Mockų, Milcėjų, Miciūnų, Pelegrindos kaimai. Šiame sudėtingos ir savitos istorijos krašte susiduria kelios kultūros, skamba kelios kalbos, istoriškai formavosi

³⁹ Žr. <http://www.kalesninkai.lt/pelesos-sv--lino-parapija/parapijos-istorija-118/LT/>, žiūrėta 2016-12-01.

kelios tapatybės, įsišaknijusios vienoje lokaliajoje tradicijoje ir atstovaujančios vieną etnosą. Šiandien viso šio regiono laukia esminiai struktūriniai ir kultūriniai pokyčiai, susiję su kaiminystėje prasidėjusia Astravo atominės elektrinės statyba“.

Buvusiame **Rodūnės** (dabar – kur kas platesniame Varenavo) rajone šiuo metu yra apie 20 lietuviškų kaimų: Pelesa, Dubiniai, Smilginiai, Vigonys, Klaišiai, Kargaudai, Piliūnai, Pavalakė, Paditvys, Leliušiai, Senieji ir Naujieji Druskininkai, Varliai, Mažeikiai, Kurkliai, Miežionys, Saltaniškis, Kalviai ir kiti. Didžiuliame Peleos kaime iki šiol gyvena beveik vien tik lietuviai.⁴⁰

Nuo 1995 m. **Lydoje** atkurta ir veikia lietuvių bendruomenė (pirmininkė M. Stakutytė-Mitulevič), kuri 1998 m. suorganizavo iki šiol veikiančią lietuvių sekmadieninę mokyklą, dažnai rengia koncertus, minėjimus ir kitokius renginius. Lydos bažnyčioje pamaldas lietuvių kalba laiko kunigas P. Kuklys. 1999 m. duomenimis, Lydoje gyvena – 264, Lydos rajone – 57 lietuviai.⁴¹

Muzikavimo tradicijų gyvybingumas, tęstinumo ir kaitos tendencijos

Nuo seno šių, kaip ir kitų lietuviškų kraštų, dainavimo tradicija buvo perduodama žodiniu būdu. Dainų vaikai ir jaunimas išmokdavo iš savo šeimos narių, dažniausiai, tėvų, senelių arba savo ar kitų kaimų kiek vyresnio jaunimo.

Etnomuzikologai atkreipė dėmesį, kad ir XXI a. pirmaisiais dešimtmečiais **Gervėčių krašto** lietuvių dainuojamoji tradicija dar buvo gana stipri ne folklorizuota, o gyvosios tradicijos forma. Gervėčių krašte iki šiol dainuoja ne folkloro ansambliai, o nedidelės **kaimo bendruomenių grupės**, sudarytos iš 4–6 dainininkų. Paprastai tos pačios grupės gieda ir religines giesmes, taip pat ir per laidotuves.

M. Mažeikienė nurodė, kad **skirtingų kaimų dainininkai kartu paprastai nedainuoja** (ir negieda), nes šiek tiek skiriasi dainų tekstų ir dainų ar giesmių melodijų variantai, be to, kyla klausimas, kas užves.⁴² Ji pastebėjo, kad skirtingų kartų dainininkų repertuaras keičiasi. Vis dėlto M. Mažeikienė ir jaunesnes dainininkes pamoko savo kartos dainų, ir mielai su jomis dainuoja jų

⁴⁰ Plg. Zigmas Zinkevičius. Rytų Lietuva praeityje ir dabar. Vilnius, 1993, p. 262.

⁴¹ Žr. https://lt.wikipedia.org/wiki/Lyda#cite_note-2, žiūrėta 2016-12-01.

⁴² Užr. A. Kirda 2008-12-12, žr. G. Kirdienė. Min. veik., p. 52.

pamėgtas naujesnes dainas. Džiaugiasi, kad savo krašto dainas dainuoja ir Vilniuje gyvenančios dukros Onutė ir Marytė. Yra su jomis dainavusi ir renginiuose Vilniuje.⁴³

Gervėtiškių lietuvių dainuojamoji tradicija iki šiol išlaikė labai daug archajiškų bruožų. Pasak etnomuzikologės Daivos Vyčiniienės, „lyginant 1960 m. Lietuvos valstybinės konservatorijos studentų ir 2008–2009 m. etnomuzikologo Arvydo Kirdos užrašytas dainas, susidaro įspūdis, kad šiame krašte ne tik nesikeičia dainos, neblėsta dainininkų pomėgis dainuoti, bet tarsi sustoja laikas! Suvokti, kad laikas vis dėlto bėga, priverčia tik faktas, kad šiandien dainuoja jau nebe tos pačios dainininkės, kaip 1960-aisiais metais, bet jų dukters, dukterėčios ir kiti“.⁴⁴

Gervėčių krašto dainuojamojoje tautosakoje puikiai išlaikyta ir šio krašto **tarmiška šnekta**, priklausanti rytų aukštaičių vilniškių (vadinamų rytų dzūkų) patarnei. Kalbėdami tarmiškai, gervėtiškiai dainas, kaip ir seniau, vadina *giesmėmis*, dainavimą – *giedojimu*, o vietoje *groti* sako tik *ūžti*. Be to, galima pastebėti, kad gervėtiškės dainininkės stengiasi sulietuvinti kai kuriuos dainose tradiciškai vartojamus slavizmus, pavyzdžiui, jei Lietuvos dzūkės dainuoja *radnujį motulį*, tai gervėtiškės dainuoja *sa' mielų motulį*.

Vis dėlto gyvoji tradicija **sparčiai nyksta ir keičiasi**: pasak pateikėjų, anksčiau dainuodavo visas kaimas, o dabar dainininkų grupę sudaro keturios–šešios nuo keturiasdešimties penkerių iki daugiau kaip aštuoniasdešimt metų amžiaus moterys dainininkės, iš kurių viena (ar dvi) yra pagrindinė, vedančioji. Retenybe tapo dainuojantys vyrai.

Dainininkės puikiai prisimena įvairių žanrų dainuojamosios tautosakos kūrinių, ypač vestuvinių dainų, nors jas daugiausia dainuodavo savo jaunystėje (iki 1970 m.). Kai kurios kartais dar padainuoja dainelių, lopšinių, paseka pasakų su padainavimais savo vaikaičiams ar kitiems savo kaimo vaikams. Vis dėlto lietuvių ar mišrių šeimų vaikai savo gimtojo krašto dainavimo tradicijos, galima teigti, natūraliai jau neperima.

Gyvybingiausios šiuo metu yra kaimo bendruomeninės religinių giesmių giedojimo tradicijos per laidotuves, mirusių paminėjimus bei gegužines (*mojavų*) ir birželines pamaldas prie kaimo kryžiaus ar koplyčioje. Kaimo dainininkų grupės, esant reikalui, kviečiamos giedoti į laidotuves.

Gervėtiškių grupelėje, kaip ir anksčiau, dauguma dainuoja **vienu balsu su vedančiąja**. Pritarimo antru balsu (tūravojimo) tradicija neįsitvirtinusi, nors keliais balsais jau tarpukariu

⁴³ Ten pat.

gervėtiškiai dainuodavo savo krašto choruose. Jei antru balsu ir pritaria, tai tik tik viena stiprų žemą balsą turinti dainininkė. Šitaip pritarti kartais mėginama ir monofoninėms, dažniausiai, minorinio pobūdžio dermių dainoms. Šis jau XX a. pirmojoje pusėje pradėjęs plisti rytų dzūkų dainavimo būdas, kaip ir kitų regionų – aukštaitiškų, dzūkiškų – dainų paplitimas etnomuzikologų priskiriamas aukštaitiškėjimo arba bendralietuviškėjimo procesams, sparčiai vykstantiems visoje Lietuvoje.⁴⁵

Šiuo metu **Pelesos/Rodūnės krašte** vieno ar kelių kaimų dainininkės, panašiai, kaip ir gervėtiškės, **buriasi į grupeles**. Joms tenka padainuoti per įvairius savo krašto kultūros, lietuvių mokyklos ir bažnyčios renginius (pasak jų, „ne karto giedojom Pelesoj ant festo“). Taip pat jos kartu gieda ir per laidotuves. Taip pat dažnai jos yra kviečiamos dainuoti ir į baltarusių kultūros renginius, kur dažniausiai dainuoja baltarusiškai.

Pasak vedančiosios Paditvio ir Baltiškių kaimų grupelės giesmininkės, labai gyvo būdo Vlados Komenčienės-Neveiriūtės (g. 1937 m. Paditvio k.), dainuoti jaunimas mokydavosi iš mamų ir „vieni nuo kitų – kaimas nuo kaimo; tik išgirdom ir išmokom“. Šiuo metu ji turi susirašiusi kai kurių, atrodo, naujesnių, dainų žodžius. Saugo ir kelis mokytojos P. Brazauskienės skleistų dainų tekstus: „Pavalakės, mūsų krašto tos dainos“.⁴⁶ Ji yra dainavusi ir su garsiomis krašto dainininkėmis seserimis Kanevičiūtėmis iš Pavalakės, koncertavusi Vilniuje ir Kaune.

Nuotraukų Pelesos/Rodūnės krašte kur kas mažiau, nei Gervėčių krašte. Visos dainininkės vienu balsu tvirtina, kad kaimuose nebūdavo kam fotografuoti, net ir jaunieji per vestuves nesifotografuodavo: „Nebuvo kam nutraukdyt. Jaunieji ir po metų fotografuodavosi miestelyje“.

Šiuo metu grupelėje **viena dainininkė veda, kitos pritaria (tūravoja) antru balsu**. V. Komenčienės sesuo Marijona Jurgevičienė-Neveiriūtė (g. 1933 m. Paditvio k.) mėgsta pritarti tercija aukščiau, todėl prašo, kad sesuo ne taip aukštai užvestų. Kartais melodija išsiskiria ir į tris balsus, pasigirsta sekundų sąskambiai, panašiai kaip heterofoniniame dainavime („Oi tu diemed, diemedėli“). Kaip pastebėjo V. Komenčienė, „anksčiau pagrindinių nebūdavo – tai viena, tai kita užvesdavo [dainas]“.

Rodūnės, Pelesos krašte iki šiol išlaikyta **pietinių aukštaičių šnekta**, nors tenka atsižvelgti ir į spartų lietuvių ir jų kalbos Baltarusijoje nykimą bei maišymosi procesus.⁴⁷ Sakoma ne

⁴⁴ D. Vyčiniene. Min. veik., p. 6.

⁴⁵ D. Vyčiniene. Min. veik., p. 10–11.

⁴⁶ Užr. A. ir G. Kirdos 2016-11-08.

⁴⁷ Kazimieras Garšva. Lietuvių kalbos paribio šnektos ir jų raida, *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis*, T. 4, 2007, p. 41, 48.

kalbėti, bet ūtaryti: „Mes nekalbam, mes ūtaryjam“. Kaip ir anksčiau, ir dainavimas, ir giedojimas vadinamas giedojimu: „Visa sako giedoc“ (pat. M. Kaliauskienė).

Tik vyresnės kartos dainininkė M. Jurgevičienė pamėgino padainuoti lopšinę lietuviškai. Prisimenamas ir kraštui būdingas žaidinimas „Grūdu grūdu košalį“ („Grūdu košalį baltų, ne juodų“). Kitos padainavo kelias lopšines baltarusiškai.

Dainininkės parodė kelis ratelius, žaidimus. Gyvai prisimenami jaunimo šokių vakarėliai: „Kai būdavo ūlyčiose šokiai, tai iš kelių ūlyčių susirenka jaunimas. Sekmadienį – nes šeštadienį buvo pilna darbo diena. Visi netilpdavo...“

Įdomu, kad esama ir **savaiminės liaudies kūrybos** apraiškų. Kiek jaunesnė seserų Nevieriūčių pusseserė Vladislava Ambražukienė-Nevieriūtė (g. 1944 m. Paditvio k.) maždaug prieš 20 metų mirus vyrui, pradėjo kurti dainas baltarusiškai arba lietuviškai: „Atsibodo verkti, tai dainos pačios pradėjo eiti; [neretai] naktį“. Savo sukurtų dainų ji turi prisirašiusi visą sąsiuvinį. Kuria ir rugiapjūtės pabaigtuvių dainas (menama, kad dar 1969 m. krašte rugius pjaudavo su pjautuvais, kol atsirado traktoriai).

Tyrimo autoriui paskutiniaisiais metais teko stebėti **Rodūnės miestelio** lietuvių bendruomenės narius per įvairius sambūvius dainuojančius arba pačias populiariausias stilizuotas ar chorines lietuvių liaudies dainas (kaip antai, „Žemėj Lietuvos ažuolai žaliuos“), arba estradines dainas.

Lydoje nuo XX a. pusės gyvena nemaža lietuvių „meilės tremtinių“, sukūrusių mišrias šeimas. Kaip tyrimo autorius galėjo įsitikinti, daug jų yra kilę iš Dzūkijos, gretimo Varėnos r. Iki šiol savo gimtojo krašto dainų jie padainuoja ir per įvairius sambūvius. Lietuvių bendruomenės nariai per įvairias sekmadieninės mokyklos rengiamas šventes labai mėgsta populiariausias stilizuotas ar chorines lietuvių liaudies dainas bei estradines dainas. Paskutiniaisiais metais sustiprėjo Lydos lietuvių bendruomenės narių, mokinių ir mokytojų ryšiai, bendradarbiavimas su Lietuvos mokyklomis. Lydos lietuviai pradėjo labiau domėtis liaudies dainomis, nors priimtinesnės jiems vis dėlto atrodo aranžuotos, stilizuotos, o ne tradicinės muzikavimo formos.

Muzikinio folkloro stiliaus bruožai ir kaita

Gervėtiškių dainų melodijos įvairios, jos atspindi skirtingus laikotarpius ir muzikinius stilius. Etnomuzikologė D. Vyčnienė nurodė, kad **archajiškiausios** gervėtiškių apeiginės dainos yra vienbalsės ir pasižymi nedidele (iki kvartos) melodijos apimtimi bei griežta metroritmine

kartojamų vienos ar dviejų trumpų eilučių struktūra. Melodikos bendrybės ir kai kurie dainų žanrai, žinomi tik šioje teritorijoje (pvz., Jurginių dainos), rodytų, kad **Gervėčių-Adutiškio-Tverečiaus arealas** muzikiniu požiūriu laikytinas vientisu. Ypač daug bendrumų rodo senosios vestuvių dainos. Kai kurios jų turi rytų dzūkams itin būdingų subkvartos arba subtercijos pradinių intonacijų. Apeigine laikytina našlaičių (jaunosios graudinimo) daina „Tu berželi žaliasai“ ir Gervėčiuose, ir Adutiškio-Tverečiaus apylinkėse dainuojama mažoriškais arba minoriškais melodiniais variantais su subkvarta. Šiame krašte taip pat nemažai ir pietų dzūkų arba rytų aukštaičių kilmės homofoninių dainų, be to, dainuojamos ir visoje Lietuvoje paplitusios dainos.⁴⁸

Gervėčių krašte daug *dvikalbių dainų*, kurių variantai dainuojami ir lietuviškai, ir baltarusiškai. Pasak D. Vyčinienės, tokių dainų kilmės klausimas yra gana sudėtingas, reikalaujantis nuodugnių tyrimų. Vis dėlto jis pastebėjo, kad seniausios (apeiginės) melodijos yra buvusios žymiai didesnių plotų, nei Gervėčiai ir kaimyninės apylinkės, etninės muzikos dalis. Nėra abejonių, kad dauguma šių senųjų rytų dzūkų melodijų laikytinos bendru baltų-slavų kultūriniu palikimu. Tarp jų – ir lopšinės, pavyzdžiui, M. Mažeikienės padainuota Gervėčių krašte pamėgta „Šarkos varnos pušyje“.

Vėlyvesnės monofoninės melodijos, pasižyminčios didesne melodijos apimtimi ir labiau išplėtotą formą, kaip ir šokiai, – baltarusių ir lietuvių, kartais ir lenkų (pavyzdžiui, lalauninkų daina „Labas vakaras, mergele“) kultūrinių ryšių, mainų ir asimiliacijos rezultatas. Neretai pastebima didesnė slavų melodikos įtaka.⁴⁹

Kai kurios Gervėčiuose paplitusių vestuvių dainų melodijos nėra būdingos rytų dzūkų muzikiniam arealui – jos greičiausiai **atklydusios iš kaimynų pietų dzūkų**. Tokios yra „Pasakyk, mergela, pasakyk, jaunoji“, „Oi, jojau jojau, dūmojau“ (šioje juntama slaviškos melodikos įtaka), „Užaugo berželis žalioj lankoj“ ir „Oi, žiba žiburėlis“. Naujausios šiame krašte yra *bendrinės*, dažniausiai, aukštaitiškos dainos, nuo XX a. pabaigos dainuojamos visoje Lietuvoje.⁵⁰

Nors akivaizdžiai dar trūksta nuodugnesnių ir platesnių tyrimų, vis dėlto mūsų atlikto tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad **Pelesos, Rodūnės ir Lydos** kraštų dainuojamasis folkloras

⁴⁸ D. Vyčinienė. Min. veik., p. 10–11, plg. D. Krištopaitė, L. Burkšaitienė. Min. veik., p. 288–300; *Gervėčių melodijos*, min. veik., p. 4–9.

⁴⁹ D. Krištopaitė, L. Burkšaitienė. Min. veik., p. 300–308; D. Vyčinienė. Min. veik., p. 11, Rimantas Astrauskas. Lietuvių ir baltarusių (gudų) etniniai ryšiai, remiantis etnomuzikologijos duomenimis. Iš: *Muzikologija*, 1. Vilnius, 2000, p. 141–157, plg. Aušra Žičkienė. Daugialypė kultūrų jungtis: apeiginės Rytų Lietuvos ir Šiaurės Vakarų Baltarusijos melodijos. Iš: *Liaudies kultūra*, 3. Vilnius, 2011, p. 26–39; M. Urbaitis. Min. veik., p. 381; G. Kirdienė. Gervėčių krašto instrumentinė muzika. Iš: *Tradicinė Gervėčių krašto vestuvių muzika*, min. veik., p. 13.

artimiausias pietiniams dzūkams. Tą rodo ir dainų repertuaras, ir melodinė apimtis: ji platesnė (būdinga kvinta), metroritminė struktūra laisvesnė, daugiau melodinės puošybos, negu gervėtiškių. Kraštui būdingos muzikinės bendrystės su baltarusiais ir asimiliacijos procesai gali būti panašūs į gervėtiškių. Pastebima kiek didesnė lenkinimo įtaka.

Rekomendacijos

Tyrimas turėtų būti tęsiamas. Rengiant preliminarias rekomendacijas buvo atsižvelgta į 2012-09-24 LR Seime vykusios mokslinės konferencijos, kurią surengė Vilniaus universiteto 2010–2012 m. vykdyto mokslinio projekto „Gervėčiai: istorinė atmintis ir kultūrinis tapatumas“ dalyviai ir pagalbininkai, pateiktas rezoliucijas.

Reikia pabrėžti lietuvių etninėse žemėse Baltarusijoje išlikusios ne tik Gervėčių salos, bet šiuo metu susidariusios jau ir Pelesos, Rodūnės salos ypatingą svarbą ne tik mūsų istorijai ir atminčiai, bet ir dabarčiai. Būtina atkreipti dėmesį į būtinybę kur kas intensyviau ir kryptingiau darbuotis šiuose kraštuose, ieškant būdų ir galimybių puoselėti, saugoti ir tirti įvairialypį jų muzikinį ir kultūrinį paveldą, stiprinti krašto gyventojų kultūrinę atmintį ir savivertę, aktualizuoti lietuviškąjį jų tapatybės dėmenį. Išsaugoti unikalų šių kraštų muzikinį ir kultūrinį paveldą ir gyvąją tradiciją įmanoma tik bendradarbiaujant abiem šalims: Lietuvai ir Baltarusijai.

Siūlome numatyti ilgalaikes priemones, galinčias užtikrinti šių kraštų lietuvių bendruomenių ryšius su Lietuva, istorinės ir kultūrinės savimonės puoselėjimą, išsaugoti lietuvių židinius. Šiam tikslui pasiekti būtina:

– stiprinti Gervėčių ir Pelesos, Rodūnės kraštų bei Lydos kultūrinius-educacinius ryšius su Lietuva (inicijuoti kultūrinius-educacinius projektus vietos bendruomenei, mokiniams ir gyvosios muzikos tradicijos grupėms vietoje ir Lietuvoje);

– stiprinti vietos lietuvių bendruomenių ir gyvosios muzikos tradicijos grupių ar folkloro ansamblių ryšius su Baltarusijoje, Lenkijoje, Lietuvoje ir pasaulyje gyvenančiais tautiečiais (sprendžiant vizų problemą, inicijuojant dalyvavimą kraštiečių sambūriuose ir kultūros renginiuose, remiant regioninę spaudą, kuriant virtualius socialinius tinklus ir krašto istorijos bei kultūros tinklapius);

⁵⁰ D. Krištopaitė, L. Burkšaitienė. Min. veik., p. 288; D. Vyčiniene. Min. veik., p. 10.

– didžiausią dėmesį skirti vaikams ir mokiniams (stiprinti jų ryšius su savo tėvų ar senelių kartos muzikavimo tradicijomis; atsižvelgiant į kraštų tradicijų savitumus, užtikrinti gyvosios tradicijos perdavą, publikuoti šiuolaikiškai, patraukliai parengtas metodines ugdymo(si) priemones, leidinius su garso ir vaizdo įrašų rinktinėmis);

– užtikrinti įvairialypių šių kraštų muzikinio ir kultūrinio paveldo tyrimų tęstinumą.

Taip pat pritariame siūlymui diferencijuoti etninių žemių (Baltarusijos, Lenkijos) ir užsienio šalių lietuviams išeiviams skirtas LR vyriausybės programas, nes iš esmės skiriasi jų problemos ir poreikiai.